

Arapçada İsnad ve Eksilteli Yapılara Bazı Yeni Yaklaşımlar

İsmail GÜLER*

Özet

Arapça'da Hint-Avrupa dil ailesindeki gibi iki ismi birbirine bağlayan ve onların cümle olduğunu gösteren bir sözcük (copula) yoktur. Bu biçimsel bağın bulunmayışı gramercileri anlamsal bir bağ arayışına sevk etmiştir. Onlar da aradaki bağın anlamsal olması gerektiğini ve bu bağa isnâd dendiğini ileri sürmüşlerdir. Bu durumda cümle mantıksal bir yaklaşımla hakkında yargıda bulunulan kısım (musned ileyh) ve yarguyu ifade eden kısım (musned) ile aralarında isnâd denen o bağın bulunduğu bir yapı olarak ele alınmıştır. Bu anlayış fiil cümlelerini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Ancak, özellikle duygulanımları ve heyecanları dile getiren bazı yapılarda bu iki temel ögenin izahı yapılırken sorunlar yaşanmıştır. Musned ve musnedun ileyh parçalarından oluşan fakat isim veya fiil cümlesi kategorilerine dâhil edilemeyen yapılar yeni gramer çalışmalarının bir kısmında "Arapçanın Üslupları" (Esâlibu'l-Arabiyye) başlığı altında işlenmektedir. Bu makalede bu konular, bazı yeni yaklaşımlar eşliğinde ele alınacaktır.

Abstract

Some New Approaches to Elliptical Structures in the Arabic Language

As in the Indo-European language family, there is not a word in the Arabic Language, which links between two names and

* Prof. Dr., Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, iguler@uludag.edu.tr

indicates that they are a sentence. This lack of formal bond led Arabian grammarians to search for a semantic link. Finally they claimed that this link should be semantic and it is called as isnâd. Accordingly with a logical approach, the sentence has been handled as a structure which includes musnadun ilayh musnad and isnâd. This understanding has been generalized to cover the verb phrase. But it is faced with the problems in some structures that express especially the special sensations and emotions, when these two basic elements are explained. In some new grammatical studies, the structures which consist of musnad and musnadun ilayh, but which is not included to noun or verb phrase category, are being handled under the title "Esâlibu'l-Arabiyye". In this paper these subjects will be tackled with some new approaches.

Anahtar Kelimeler: Isnâd, Müsned, Müsned ileyh, Arapçada Temel Cümle Öğeleri.

Key Words: Isnâd, Musnad, Musnad ilayh, Arabic Sentence, Basic Elements in Arabic Language.

Giriş

Arapçada Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi iki isimden oluşan terkinbin cümle olduğunu gösteren lâfzî bir işaret (copula) bulunmadığından nahivciler bunun yerini tutacak bir şeyler arayışına girmişlerdir.¹ Onlar cümledeki öğelerin birbiri ile ilişkisini bir yandan şekilsel özelliklerle belirlerken, diğer yandan öğeler arasındaki bu ilişkiyi anlamsal olarak da açıklamaya çalışmışlar ve öğeler arasındaki bu anlamsal bağa "isnâd" adını vermişlerdir. Cümlelerin türü ne olursa olsun (isim veya fiil cümlesi) temel öğeler arasındaki bu bağ (isnad) sürekli aranmıştır. Isnadın iki tarafı söz konusudur; hakkında konuşulan, yargıda bulunulan (مسند إليه) ile yargı ifade eden kısım (مسند) olup, ikisi arasındaki ilişki de yargı (إسناد) olarak adlandırılmıştır.

Sîbeveyh'den bu yana bütün cümlelerde isnadın ve iki tarafının (مسند إليه/مسند) aranması ve bunun cümlelerin olmazsa olmaz şartı olarak ileri sürülmesi² nahivcilerin kelimacı ve mantıkçıların düşünce biçimlerine bağlı kaldıkları,³ konuşma dilini ve bu dilin ifade biçimlerini pek itibara almadıkları izlenimini vermektedir. Hatta cümlede müsned ve müsnedun ileyh kısımlarına girmeyen mansubatı "فضلة/fadle" kabul etmiş olmaları da mantıksal yapıya

¹ el-Yâsirî, Ali Muzhir, *el-Fikru'n-Nahvî inde'l-Arab*, Beyrut 2003, s. 309.

² Sîbeveyh, *el-Kitâb*, A. M. Hârûn neşri, Kahire 1988, I/23.

³ el-Kessâr, Muhammed, *el-Miftâh li Ta'ribi'n-Nahv*, Dımaşk 1976, s. 138.

bağlı kalmalarının bir başka göstergesidir. Çünkü mantıkta bir önerme; mevzu ve mahmulden oluşup dışındakiler fazlalık sayılır ve istenirse düşürülebilir.⁴

Mantiğin etkisinde kalma sonucunda mahkûm ve mahkûmun aleyh terimlerine de benzetilerek benimsenen bu açıklama tarzı Arapçanın düzenli cümlelerinde sorun oluşturmazken mantıksal yapıya uymayan duygusal ifadeleri açıklamada sorunlu olmuştur. Çünkü insan dili düzgün cümlelerle dile getirilen düşünceye olduğu kadar duygusal ifadelere de açıktır ki bu tür ifadeler çoğu dilde normal cümle kalıplarına uymaz.

Cümleleri böyle ikili, mantıksal bir temele indirgeyerek ele almanın eski gramerin bir hatası olduğunu söylemeye çabalamıyoruz. Çünkü sadece Arapçada değil, diğer birçok dilde de cümleler felsefi bir eğilim sonucunda konu/yorum veya özne/yüklem biçiminde ele alınmıştır. Bunun da temelinde dünyaya bakış yatmaktadır. Bu bakışa göre dünyada bir yanda varlıklar, nesnelere ve olgular bulunmakta, diğer yanda da devinimler. Geleneksel dilbilgisi çalışmalarında olduğu gibi modern dil çalışmalarında da, dil felsefesinin ulaştığı bu cümle çözümlenmeleri olduğu gibi korunmuştur. Ne var ki, son çalışmalarda, bu ayrımların cümlenin yapısını ortaya koymada dayanak olarak görülmesinin yetersiz kaldığı vurgulanmaya, yeni öneriler geliştirilmeye başlanmıştır.⁵

"Duygusal dil" başlığı altında konuyu ele alan Vendryes, insanın sadece düşünceleri dile getirmediğini, duygularını dile getirip, hemcinslerini etkilemek için de dili kullandığını, bu yüzden ifadeleri; mantıksal, etkileme ve etkilenme diye üç ayrı grupta incelemek gerektiğini söyler.⁶ Vendryes devamla; "gözlerimizin önünde gerçekleşen bir kazadan dolayı "Vah! yazık garibana!" veya hiç umulmadık bir anda bir tanıdığımızla karşılaşınca "Sen! Buradasın ha!" deriz ki bu üzüntümüzü ve heyecanımızı düz mantıki ifadelerle dile getirmiş olsak ve "Garibana acıdım", "Seni burada görmek beni şaşırttı" demiş olsaydık ne kadar kuru kalacaktı."⁷ diyerek duygusal ifadelerin dildeki önemine işaret etmektedir. Ayrıca o, bir dilcinin herhangi bir dildeki cümleleri çözümlenmeye girişmeden önce onları türlerine ayırması gerektiğini belirterek⁸ duygusal dile mantıki dilin cümle yapılarının farklı olduğunu,

⁴ el-Yâsirî, *age*, s. 417.

⁵ Uzun, N. Engin, *Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları*, İst. 2004, s. 95.

⁶ Vendryes, J., *el-Luğa*, Abdulhamid ed-Devâhili ve Muhammed el-Kassâs çevirisi, Kahire ts., s.182.

⁷ *Age*, s. 183-184.

⁸ *Age*, s. 188.

konuşma ve yazı dilinin cümleleri karşılaştırıldığında bu farkın daha da belirgin olarak ortaya çıktığını ileri sürer.⁹

Çağımızda konuyu eski gramercilerden farklı biçimde ele alan ilk kişilerden olduğunu sandığımız Bergstrasser anlamlı sözü (kelam) cümle ve cümle olmayan biçiminde ikiye ayırmıştır. Kelamın çoğunun (مسند) ile (مسند إليه) parçalarından oluşan cümlelerden oluştuğunu, parçalardan her ikisi de isim veya isim konumunda ise cümlelerin isim cümlesi, eğer (مسند) fiil ya da fiil konumunda bir kelime ise cümlelerin fiil cümlesi olduğunu söylemektedir. Öte yandan kelamda isnâd barındırmayan sıfat tamlamaları, isim tamlamaları, atıf gibi müfred (cümle oluşturmayan) kelimeler de bulunduğunu, nidanın da bu türlerden olarak cümle veya cümle parçası olmadığını, bununla beraber tek başına anlamlı olup gizli veya açık bir başka öğeye gerek duymadığını, ancak bu tür yapıların konuşma cümlesindeki kısaltılmış ifadeler gibi de olmadığını ileri sürmekte ve bu yapılara cümlemsiler (satzaguivalent/eşbahulcümel)¹⁰ demektedir.

Çağımız Arap dilcilerinden Temmâm Hassân isim mi fiil mi olduğu tartışmalı olan ve bu yüzden bunlardan oluşan cümlelerin de tartışmalı olduğu kelimeleri ayrı bir grup altında toplayarak bunlara hâlîfe/havâlîf adını vermiştir. Eskilerin adlandırmasına göre bunlar:

a- Fiil ismi, ses ismi, teaccüb, övgü ve yergi fiilleridir.¹¹ Daha sonra Hassân'ın öğrencilerinden Muhammed Hamâse Abdullatif bunlara üç grup daha ekleyerek sayıyı yediye çıkarmıştır ki onun ekledikleri de şunlardır:

b- Nida, yemin, tahzir ve iğra.¹²

c- Bunlara ihtisas, iştilal ve mansup masdarı da ekleyenler olmuştur.¹³

Bu gruptan Temmâm Hassân'ın dile getirdiği dördünü burada ele alarak, nahiv kitaplarında bunlarla ilgili tartışmanın kısa bir dökümünü yapıp bir sonuca varmak istiyoruz.

⁹ Age, s. 191.

¹⁰ Bergstrasser, Gotthelf, *et-Tatavvuru'n-Nahvî li'l-Luğati'l-Arabiyye*, Kahire 2003, s. 125.

¹¹ Hassân, Temmâm, *el-Luğatu'l-Arabiyye Ma'naha ve Mebnaha*, Fas 1994, s. 113 vd.

¹² Abdullatif, Muhammed Hamâse, *el-Alametu'l-İ'râbiyye fi'l-Cumle beyne'l-Kadim ve'l-Hadis*, Kuveyt 1984, s. 97 vd.

¹³ el-Küfî, Necât Abdulazim, *Binau'l-Cümle Beyne Mantiki'l-Luğa ve'n-Nahv*, Kahire 1978, s.198 vd.

1. Fiil İsimleri:

Bu gruba giren kelimelerin tasnifinde tartışmalar yaşanmıştır. Bunlara verilen isim de ne tamamıyla fiil ne de isim gibi kabul edilmediklerini hissettirmektedir.¹⁴ Bunlar klasik nahiv kitaplarında anlamları açısından; a- Emir b- Mazi c- Muzari biçiminde üçe, kökleri açısından da;

- a- İlk kullanıldığından beri isim fiil olarak kullanılanlar (mürtecel),
- b- Daha önce bir başka anlamda kullanılırken daha sonra isim fiil olarak kullanılanlar (menkul
- c- (فعال) vezninde olanlar biçiminde üçe ayrılmışlardır. Ayrıca yine anlamları açısından; talep veya haber ifade edenler diye de sınıflandırılmışlardır.

A. Bunları Fiil Kabul Eden Görüş:

Bu görüşü Kufeliler dillendirmiştir. Onlara göre bunlar gerçek birer fiildirler. Basralılardan bazıları da bunların isim gibi kullanılan fiil olduklarını söylemişlerdir.¹⁵ Ancak bunlar normal fiiller gibi çekilememekte ve fiillere ait diğer birçok özellikten yararlanamamaktadırlar.

B. Bunları İsim Kabul Eden Görüş:

Basralıların çoğunluğu bunların isim olduğunu ileri sürmüştür. Sibeveyh, fiiller gibi çekilip zamir almadıklarından bunlara fiil ismi dendiğini, geçmişte, gelecekte veya içinde bulunan zamanda bir olayı gösteren birer fiilden alınmadıklarından normal birer fiil sayılmadıklarını söylemektedir.¹⁶ Ancak bunlardan sonra fail ve meful anlamında birer ismin gelmesi, emir ve nehiy anlamı taşıyanlarında failin takdir edilmesi bunların fiil gibi işlev gördüklerinin kabul edilmesine yol açmıştır.

İbn Cinnî, bazılarının tenvin alması, müsenna¹⁷ veya cemi kalıbında gelmiş olanların varlığı, müenneslik eki almaları, bir kısmının isim tamlaması halinde olması ve belirlilik takısı almaları nedeniyle isim olduklarını söylemektedir.¹⁸

Ayrıca İbn Cinnî bunların her konuda tamamen fiil gibi amel etmediklerine işaret eder. Örneğin bunlar fiillerde olduğu gibi mastar

¹⁴ es-Sâmerrâi, İbrâhîm, *en-Nahvu'l-Arabî ve'd-Dersu'l-Hadîs Bahs fi'l-Menhec*, Beyrut 1986, s. 191.

¹⁵ es-Sabbân, *Hâşiye ala Şerhi'l-Eşmûnî*, Beyrut 2003, III/288.

¹⁶ Sibeveyh, *age*, I/242.

¹⁷ Müsenna olarak gelen fiil isimlerinden (مُسَنَّة) kelimesinin başındaki (س) kısmının Farsça olması ilginçtir.

¹⁸ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, Kahire 1988, III/46-47.

anlamı taşımadıklarından talep ifade eden fiil isimlerinden sonra cevap olarak gelen ve başında (فاء) harfi bulunan muzarinin mansup olamayacağını¹⁹ söylerken, öte yandan (فعال) kalıbında gelen fiil isimlerinin fiil olmasalar dahi ism-i failde olduğu gibi mastar anlamı taşıdıkları gerekçesiyle cevaplarının mansup olabileceğini ileri sürer. O, hepsinin cevaplarının meczum olmasını ise hoş karşılar.²⁰

Fakat fiil isimlerinin isim olduklarını kabul eden nahivciler bunların irabda yeri olduğu fikrine karşı çıkmaktadırlar. Esterâbâdî gerekçe olarak bunların isim anlamı taşımadıklarını ve cümlede lafızca değil anlamca fiilin yerini tuttuklarını, fiilin irabda yeri olmadığından bunların da olmayacağını ileri sürmektedir. O, (أمامك) ile (عليك) ve (إليك) gibi zarf-mecrur ve harf-i cer-mecrurdan oluşan bu ifadelerin fiil ismi olduktan sonra tek kelime gibi kabul edilmeleri gerektiğini vurgulamaktadır.²¹ Sonuç olarak bunlar ister isimden, ister zarftan, ister harf-i cerden, ister fiilden aktarılmış olsun, aktarıldıktan sonra fiil ismi olarak farklı kabul edilmeleri gerektiği görüşündedir.²²

Ancak Esterâbâdî bunların, fiillerin lafızlarının değil de anlamlarının yerini tuttuklarını tartışırken örneğin; birinin (صه) kelimesini kullandığında (اسكت) fiilini hatırına getirmesinin söz konusu olmayacağını hatta bu fiili hiç duymamış da olabileceğini söyler,²³ öyleyse kendisinin de belirttiği gibi bir Arap (صه) kelimesini kullandığında normal bir fiilin yerine kullanmamakta sadece "sus" anlamında kullanmaktadır. Eğer böyle bir kelime geçişsiz bir anlamdaysa kendinden sonra gelen bir merfu ile yetinmekte, yok eğer geçişli bir anlam taşıyorsa merfudan başka mansup bir isim daha almaktadır.

Basralılara göre bunlardan sonra gelen mansup isimlerin bunlara takdim edilememesi ve fiil gibi çekilememeleri tam birer fiil gibi işlev görmediklerinin kabul edilmesine yol açmıştır.²⁴

C. Bunlara Farklı Bir Kategori Arayışı:

Görüldüğü gibi isim fiili mevcut kategorilerden birine dâhil etmenin zorluklarından dolayı Temmâm Hassân kendi tasnifinde

¹⁹ *Age*, III/49.

²⁰ *Age*, III/51.

²¹ el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kafiye*, Beyrut 1998, III/168.

²² *Ay*.

²³ *Ay*.

²⁴ el-Mubberred, *el-Muktedab*, Beyrut ts, III/202; el-Esterâbâdî, *age*, III/170.

onu havâlif (الخوالف) grubundan saymış ve adına ihâle (الإخالة) demiştir.²⁵ Ancak kendisinden sonra gelenler hâlife/havâlif adlandırmasını benimsemekle beraber ayrıca isim fiillere ihâle denmesini uygun görmemişlerdir.²⁶

İsim fiillerin sınıflandırılmasındaki bu zorluğu sadece günümüz dilcileri değil bazı eski gramerciler de görmüşlerdir. Daha önce bu gruba isim ve fiil dışında başka bir isim verilmesi gerektiğini Ahmed b. Sâbir²⁷ isimli bir dilci gündeme getirmiştir.²⁸ Ancak onun bu farklı adlandırması dışında konu ile ilgili diğer görüşlerinin ne olduğunu bilmemekteyiz ki onun bu yaptığı da diğer nahivcilerin ismu'l-fiil adlandırmasından çok daha farklı bir şey değildir zira hâlife kavramı ile fiilin yerini tutan anlamını kastetmiştir.

Bunların lafızca fiil olmadıkları gibi anlamca da fiil olmadıklarını göstermek üzere M. Hassân Abdullatif bir örnekle açıklama yapmaktadır. Ona göre (هيهات العقيق) cümlesinde (العقيق) kelimesi cümledeki (هيهات) kelimesinin dile getirdiği bir eylemi (hades) yapmadığı gibi, bu kelimenin ifade ettiği bir eylemle nitelenmiş de değildir. Fail olmasını gerektirecek şartları taşımadığından fail olarak da adlandırılmaz. Bu durumda fiil isimlerini hâlife, onlardan sonra merfu ya da mansup bir isim bulunursa onları da damîme diye adlandırmak yeterlidir.²⁹

Günümüz dilcilerinden bir başkası ise konu ile ilgili şu görüşlerini dile getirmekte; fiil ismi açık veya gizli olan mamulü ile fiil, isim, niteleme terkiplerinden ayrılmaktadır. Zira bu terkiplerin başına soru ve olumsuzluk kelimeleri gelebilirken fiil isminden oluşan terkip bunları kabul etmez. Bundan dolayı hâlife terkiibi adı altında ayrıca ele alınmalıdır. Bunlar tek kelime olarak kalsalar bile bizce isnad taşıyan terkiptirler,³⁰ demektedir.

2. Ses isimleri

Bu kelimeler hayvan seslerini taklit veya onlara bir şey yaptırmak için kullanılır. Bunlar diğer anlamlı kelimeler gibi kabul edilmese gerektir. Çünkü bunlarda iki insan arasında kullanıldığı gibi bir uzlaşım (muvada'a) ve belirli bir anlam iletme (kasd) bulunmamaktadır. Bu yüzden bunlara terkip ve cümle muamelesi

²⁵ Hassân, *age*, 113.

²⁶ Abdullatif, *age*, 97; Ibâde, Muhammed İbrâhîm, *el-Cumletu'l-Arabiyye Mukevvinâtuhâ Envâuhâ Ta'lîluhâ*, Kahire 2002, s. 92.

²⁷ es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vuat*, Beyrut 1964, I/311.

²⁸ es-Sabbân, *age*, III/289.

²⁹ Abdullatif, *age*, 99.

³⁰ Ibâde, *age*, 92.

yapmak gereksiz ve yersiz gözükmetedir. Zaten bu kelimelerin yerinin nahiv değil sözlükler olduğu, nahivcilerin ise bunlarla ilgilenmelerinin gerekmediği belirtilmektedir.³¹

3. Teaccüb Kalıpları

Diğer dillerde olduğu gibi Arapçada da hayret ve şaşkınlığı dile getirmenin çeşitli yolları olmakla beraber gramer kitapları kıyasî iki kalıbı esas alarak konuyu işlemektedirler ki bunlar (ما أفعله) ve (أفعل به) kalıplarıdır.

Nahivciler bu kalıpları oluşturan kelimeler hakkında hem sarf hem nahiv açısından değişik görüşler ileri sürmüşlerdir.³²

Birinci kalıptaki (أفعل) kelimesinin isim mi yoksa fiil mi olduğu tartışılmıştır. Kufelilere göre;

- Çekimi yapılamadığından,
- Tasğiri kullanılmış olmasından,
- Ecvefte orta harfi aslına döndüğünden ve bunların tümü ismin özelliklerinden olmasından dolayı bu kelime isimdir.

Basralılara göre ise;

- 1- Vikaye nunu kabul etmesinden,
- 2- Sonunun fethalı okunmasından,
- 3- Kendinden sonra gelen nekra ve marife isimleri nasbetmesinden ve bunların fiillere ait özellikler olmasından dolayı da fiildir.³³

İkinci kalıbın başındaki (أفعل) kelimesinin fiil olduğunda ittifak vardır. Ancak hangi kalıptan bir fiil olduğu tartışmalıdır. Basralılar kalıbının emir, anlamının ise inşa (tasarım) değil, haber (bildirim) olduğunu ve mazi kalıptan bozulmuş olup ardından gelen cer harfinin zaid olduğunu söylemişler, Ferrâ, Zeccâc, Zemahşerî, İbn Keysân ve İbn Harûf kalıbının da anlamının da emir olup kendinden sonra gelen cer harfinin geçişlilik için kullanıldığını söylemişlerdir.³⁴

Görüldüğü gibi nahivciler her iki kalıp hakkında da birbirine ters düşen açıklamalar yapmışlar, bu kelimelerin irabı ile ilgili olarak da farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Sibeveyh'e göre birinci kalıbın

³¹ es-Samerrai, *age*, 193.

³² es-Sabbân, *age*, III/24.

³³ el-Enbârî, el-İnsâf, Mesele 15, el-Enbârî her iki tarafın delillerini yirmi sayfayı tutan bir uzunlukta anlatmış, konu ile ilgili olarak (ما أعظم الله) denilebilir mi? Diye dini bir tartışmadan da bahsetmiştir. Ancak biz burada ayrıntılara girmek istemiyoruz; Hârûn, Abdusselam Muhammed, *el-Esâlibu'l-İnşaiyye fi'n-Nahvi'l-Arabi*, Kahire 2001, s. 97.

³⁴ es-Sabbân, *age*, III/26-27.

başındaki (ما) mevsul veya mevsuf olmayıp "şey" anlamında tam bir isimdir, merfu olup müptedadır ve ardından gelen cümle haberidir. Esterâbâdî Sibeveyh'in görüşünü savunmakla beraber bir açıdan zayıf olduğunu belirtmeden geçemez. O da (ما) kelimesinin nitelenmeden nekre kullanılmasının nadir olduğu ve müpteda olarak da hiç duyulmadığıdır.³⁵ Ahfeş'in meşhur görüşüne göre (ما) mevsul olup müptedadır, ardından gelen cümle ise sılasıdır. Haber mahzuftur. Kufelilerin çoğunluğu da bu görüştedirler.³⁶ Yine Esterâbâdî Ahfeş'in bu açıklamasının da zayıf olduğunu zira haberin yerine geçen herhangi bir şey bulunmadan düşürülmüş olmasının doğru olmadığını ve bu durumda yapılacak takdirin de teaccüb kalıbının gerektirdiği kapalılığa uygun olmadığını söyleyerek itiraz eder.³⁷

Esterâbâdî, Ferrâ ile İbn Durusteveyh'in açıklamalarını da yeterli bulmaktadır. Onlara göre (ما) soru için olup, kendinden sonrası haberidir. O, teaccübün anlamı açısından bunun güçlü bir açıklama olduğunu söyler ve sorudan teaccüb anlamı çıkarıldığını Kur'an'dan ve şiirden örneklerle açıklar. Fakat (ما) kelimesinin anlamının sorudan teaccübe aktarılmasını uygun bulmayan bir görüşten dolayı onların açıklamasının da zayıf görüldüğünü söylemeden geçemez.³⁸

İkinci kalıpta cer harfinden sonra gelen kısım Sibeveyh'e göre fail olup fiilde gizli fail yoktur. Ahfeş'e göre ise fiildeki gizli zamir fail olup, cer harfi ya geçişlilik içindir, ya da fazladır. Cer harfinden sonra gelen kısım ise mefuldür.³⁹

Ayrıca teaccüb kalıpları fiil ismi bulunan kalıplarda olduğu gibi sabit kalıplardır. Bunlarda takdim ve tehirle yapı bozulmaz. Bu cümlelerde yapıların pek fazla değişim kabul etmemesi konuşma dilinin deyimleşmiş yapıları olduğunun sağlam birer göstergesidir. Bu yüzden normal cümleler gibi açıklanmaya çalışılmamaları daha uygun olabilir.

4. Övgü ve Yergi Kalıpları

Övgü anlamındaki (نعم) ve yergi anlamında kullanılan (بنس) kelimelerinin fiil veya isim olduğu konusunda tartışma çıkmıştır. Basralılara ve Kisâî'ye göre bu kelimeler zamir ve dişilik gösteren ek

³⁵ el-Esterâbâdî, *age.*, IV/233-234.

³⁶ *Age*, IV/228.

³⁷ *Age*, IV/233.

³⁸ *Age*, IV/234.

³⁹ *Age*, IV/228.

aldıkları için fiildirler, ancak çekimleri yoktur. Diğer Kufelilere ve Ferrâ'ya⁴⁰ göre de çekimleri yapılmadığı, bazı kullanımlarda başlarına cer ve nida harfi alabildikleri için isimdirler.⁴¹

Bunları fiil kabul edenlere göre fail ya marife olarak ya da marifeye muzaf, yahut kendilerinden sonra gelen mansup bir kelimenin yerini tuttuğu gizli zamir olarak gelebilir. Ancak Kisâi'ye göre bu fiillerden sonra mansup bir nekre gelirse fail gizli olmayıp bu nekre isimden sonra gelen isimdir. Ferrâ da bu noktada Kisâi gibi düşünmektedir.⁴² Övgü-yergiye konu olan isim müpteda, fiil ve fail de haber konumunda olur. Bunları isim kabul edenlere göre bunlar müpteda sonraki kısım ise haberdir.

Sonuç

Mantıksal iki taraflı (musned / musnedun ileyh) temel cümle yapısı esas alındığında dildeki bütün ifade biçimlerinin bu yapıya uymadığı söylenebilir. Bu ikili yapı tüm cümlelere uygulanamadığında ise o gramerin dilin bütününü tutarlı bir şekilde açıklaması sorunlu hale gelmektedir. Bunu bazı Arapça ifadelerde de görmek mümkündür. Eski gramer kitaplarından dört konuyu ele alarak bu yapılar etrafında meydana gelen tartışmayı bir parça da olsa örneklere çalıştık. Yeni Arapça gramer kitaplarının bir kısmında bu yapılar klasik isim veya fiil cümlesi tasnifi altında ele alınmamakta daha çok bunlar Arapçanın farklı üslupları (esâlib) başlığı altında topluca işlenmektedir.

⁴⁰ el-Muhtâr, Ahmed Deyra, bu kelimelerin fiil olduğu ile ilgili el-Ferra'dan yapılan naklin onun görüşünü yansıtmadığını, bu kelimelere kendisinin fiil dediğini ileri sürmektedir. Bkz. *Dirase fi'n-Nahvi'l-Kûfi*, Beyrut 1991, s. 329 vd.

⁴¹ İbnu'l-Enbârî, *age*, 14. Mesele.

⁴² es-Sabbân, *age*, III/47.